

همه چیز درباره مسجد گوهرشاد

۲۲ مهر ۱۳۹۴ ساعت ۱۸:۳۰

این بنای تاریخی در جنوب حرم مطهر رضوی قرار دارد و به رواق‌های دارالسیاده و دارالحفاظ متصل است. این مسجد به دستور بانو گوهرشاد، دختر امیر غیاث‌الدین ترخان از امرای جغتایی، همسر شاهرخ، فرزند امیر تیمور گورکانی در سال ۸۲۱ قمری توسط معمار معروف ایرانی، قوام‌الدین شیرازی، با به‌کارگیری سبک معماری دوران تیموری ساخته شد. ساختن مسجد حدود دوازده سال به طول انجامید.

در تاریخ آمده است که پس از اتمام بنای مسجد، بانو گوهرشاد از سران ممالک اسلامی دعوت کرد تا در جشن افتتاح مسجد شرکت کنند. شاهرخ، همسر گوهرشاد برای شرکت در جشن از هرات به مشهد آمد و قندیلی به وزن ۳ هزار مثقال طلا به روضه منوره اهدا کرد.

تاریخ بنای مسجد گوهرشاد در سه نقطه از ایوان جنوبی «ایوان مقصوره» دیده می‌شود؛ یکی در پایان کتیبه بایسنقری در سمت چپ ایوان مقصوره، دیگری در کتیبه سمت راست ایوان به خط ثلث و سوم در قسمت داخل پایه شرقی ایوان. نام معمار مسجد نیز در سمت چپ پایه ایوان جنوبی مسجد ایوان مقصوره زیر کتیبه بایسنقر نوشته شده است.

بنای عظیم مسجد، به شیوه معماری مشرق زمین به صورت حجیم‌سازی و سازه چهار ایوانی با آجرها و مصالح ساختمانی قرن نهم ساخته شده است و می‌توان گفت یکی از شاهکارهای معماری دنیاست. طاق‌های گنبدی شکل مسجد و مناره‌های آن با ویژگی و تزئینات خاص و با استفاده از سبک مقرنس، همچنین نقوش و خطوط دیوار بر روی زمینه گچی و معرق‌کاری ممتاز عصر تیموری، جلوه‌های بی‌نظیری از هنر ایرانی را در قلب حرم مطهر به نمایش گذاشته است.

این بنای باستانی، نمونه کامل و برجسته هنر ایرانی به شمار می‌رود که تمام خصوصیات و ویژگی‌های معماری سنتی در آن به کار رفته است. به‌ویژه ایوان جنوبی مسجد به نام ایوان مقصوره، با حدود ۵۰۰ مترمربع مساحت، ۳۷ متر طول و ۵/۲۵ متر ارتفاع، از باشکوه‌ترین ایوان‌های مسجد است. ضلع‌های مسجد، همه با کاشی‌های معرق نفیس آراسته شده است و در تمام دیوارها و غرفه‌های آن اسماء‌الله و آیات قرآن و احادیثی که بعضی مربوط به مسجد است، وجود دارد.

کتیبه ممتاز و تاریخی بایسنقر، فرزند گوهرشاد که از بهترین ثلث‌نویسان عهد تیموری بوده، با زیباترین خطوط ثلث بر پیشانی ایوان مقصوره خودنمایی می‌کند و تاریخ بنای مسجد بر کاشی معرق، در این کتیبه به چشم می‌خورد. محراب، یکپارچه از سنگ مرمر با تزئینات و کنده‌کاری و کتیبه‌ای در میان مقرنس‌کاری‌های آن و نمایان‌گر هنر آن دوران است.

منبر صاحب الزمان(عج) واقع در کنار محراب ایوان مقصوره، از لحاظ قدمت حائز اهمیت است. این منبر نفیس، از چوب گردو و گلابی با شیوه منبت‌کاری و قلم‌زنی بدون به‌کاررفتن میخ در آن، به دست پرتوان استاد محمد نجار خراسانی، منبت‌کار معروف عصر فتح‌علی‌شاه قاجار ساخته شده و دارای ۵/۷ متر ارتفاع و چهارده پله است. منبر صاحب الزمان(عج) در سال ۱۳۲۵ شمسی توسط مرحوم استاد حیدر نیکنام گلپایگانی مرمت شد.

گنبد رفیع مسجد بر فراز ایوان مقصوره، بر عظمت این بنا افزوده است. ارتفاع گنبد حدود ۴۱ متر و فضای خالی بین دو پوشش گنبد، ۱۰ متر است. سطح خارجی آن با آجر لعاب‌دار و یک کتیبه با خط کوفی تزئین شده است. در دو طرف این ایوان، دو مناره هر کدام به ارتفاع ۴۳ متر از کف مسجد ساخته شده و دارای کتیبه‌هایی چند است. مسجد گوهرشاد صحنی به وسعت ۲۸۰۰ مترمربع دارد و زیربنای آن ۹۴۱۰ متر مربع است.

بنای مسجد شامل هشت ایوان بزرگ و هفت شبستان است. گنبدخانه پشت ایوان مقصوره، با شبستان‌های یک طبقه، بخش‌های مختلف مسجد را مرتبط می‌کند. ایوان جنوبی، ایوان مقصوره نام دارد و ایوان شمالی، معروف به ایوان دارالسیاده است. ایوان شرقی، ایوان اعتکاف نامیده می‌شود و ایوان غربی، ایوان شیخ بهاء‌الدین نام‌گذاری شده است.

نام بانو گوهرشاد، بانی مسجد، در ایوان شمالی مسجد یعنی ایوان دارالسیاده بر کاشی معرق به رنگ زرد و خط ثلث نوشته شده است. این ایوان با معرق‌کاری زیبایی تزئین شده و بر سردر ورودی آن به رواق دارالسیاده، پنجره‌ای از نقره از آثار عهد قاجاریه نصب شده است و ایوان شرقی و غربی مسجد گوهرشاد، با معرق‌کاری ممتاز و کتیبه‌هایی به خط ثلث، مسجد را به رواق امام خمینی(ره) و بست شیخ بهاء‌الدین مرتبط می‌کند.

این مسجد در طول زمان بر اثر عوامل طبیعی و انسانی صدمات زیادی دیده است؛ از جمله در زمین‌لرزه سال ۱۰۸۴ ه.ق، ایوان مقصوره صدماتی دید که مورد بازسازی قرار گرفت. مرمت‌های دیگر مسجد، پس از گلوله باران روس‌ها در سال ۱۳۳۰ ه.ق بود که به صدمه دیدن گنبد و ایوان‌های مسجد انجامید. گنبد و ایوان مقصوره و ایوان‌های شرقی و غربی مسجد نیز در سال ۱۳۳۹ ه.ق مورد بازسازی اساسی قرار گرفت.

